

XVI. YÜZYILIN İKİNCİ YARISINDA SELEMİYE

Salamiyah In The Second Half Of The 16th Century

Ünal Taşkın

Prof. Dr., Adıyaman Üniversitesi, Türkiye
e-mail: unaltaskin@hotmail.com
ORCID ID: 0000-0002-0383-1657

Near East Historical Review

12/4, October / Ekim 2022
e-ISSN: 2717-6363 (Online)
www.nehrreview.com

Article Type - Makale Türü : Research Article / Araştırma Makalesi
Received Date - Geliş Tarihi : 02.10.2022
Accepted Date - Kabul Tarihi : 16.10.2022
Pages - Sayfa : 349 - 361
doi : <http://dx.doi.org/10.29228/nehrreview.64832>

Citation - Atıf : Ünal Taşkın, “XVI. Yüzyılın İkinci Yarısında Selemiye”, *Near East Historical Review*, 12/4, October, 2022, pp. 349 – 361.

XVI. YÜZYILIN İKİNCİ YARISINDA SELEMİYE

Salamiyah In The Second Half Of The 16th Century

Ünal Taşkın

Prof. Dr., Adıyaman Üniversitesi, Türkiye
e-mail: unaltaskin@hotmail.com
ORCID ID: 0000-0002-0383-1657

Öz

Bugün Suriye devleti sınırları içerisinde yer alan Selemiye, Hama iline bağlı bir yerleşim yeridir. Asi (Orontes) Nehri'nin doğusunda ve denizden 459 m. yükseklikte bulunan Selemiye, verimli bir ova üzerinde kuruludur. Şehrin önemi Palmira şehri ile Irak'tan gelen büyük yolun kavşağında olmasından ileri gelmektedir. Memlukler zamanında idari bakımdan Hama'ya bağlanan Selemiye, 16. Yüzyılda Şam ve çevresindeki hudut sahalarından biriydi. Memlukler devrinde imar edilen şehir, Şam şehrinin kısa süreliğine Moğolların hâkimiyetine girdiği bir de savaşa ev sahipliği yapmıştır. Selemiye, Yavuz Sultan Selim'in Mısır seferi sonucu Osmanlı topraklarına katılmıştır. Önceleri Şam (Arap) Beylerbeyliği'nin sınırları içinde bulunan Selemiye, 1550 yılında kurulan Halep Beylerbeyliği'ne bağlı bir sancak olarak teşkilatlandırılmıştır. XVI. yüzyılda bölgenin küçük şehirlerinden biri olan Selemiye, idari bakımdan Selemiye ve Ala adlı iki nahiyeden oluşmaktaydı. Nüfus olarak kalabalık bir merkez olma özelliğinden yoksundu. Toprak yönetim tarzı olarak çift-hane sistemi uygulanmaktaydı. Bu çalışmada 524 nolu tahrir defterine göre XVI. yüzyılın ikinci yarısında Selemiye sancağının idari, iktisadi ve nüfus durumu üzerinde durulacaktır.

Anahtar Kelimeler: Selemiye, İktisat, Nüfus.

Abstract

Located within the borders of the Syrian state today, Salamiyah is a settlement in the province of Hama. Located to the east of the Orontes River and at an altitude of 459 m., Salamiyah is built on a fertile plain. The importance of the city is due to the fact that it is at the junction of the city of Palmyra and the great road from Iraq. Salamiyah, which was administratively connected to Hama during the Mamluks period, was one of the border areas in and around Damascus in the 16th century. The city, which was reconstruct during the Mamluk period, also hosted a war in which the city of Damascus was under the rule of the Mongols for a short time. Selemiye joined the Ottoman lands as a result of Yavuz Sultan Selim's expedition to Egypt. Salamiyah, which was previously within the borders of the Damascus (Arab) Beylerbeyilik, was organized as a subordinate of the Aleppo Beylerbeyilik, which was established in 1550. Salamiyah, which was one of the smaller cities of the region in the 16th century, was administratively comprised of two towns, namely Salamiyah and Ala. It lacked the characteristic of being a crowded center in terms of population. The çift hane system was used as the land management method. In this study, the administrative, economic and population situation of the Salamiyah sanjak will be emphasized in the second half of the 16th century according to the tahrir defter no. 524.

Keywords: Salamiyah, Economy, Population.

Giriş

Selemiye'ye ait elimizde mevcut tek defter, Osmanlı Arşivi Tapu Tahrir Tasnifi'nde 524 numara ile kayıtlı defterdir. Defter sonradan numaralandırılmış olup 80 sayfadan ibarettir. Bu sayfalardan 2, 79 ve 80 numaralı sayfalar boştur. Defterin 3 ve 4 numaralı sayfalarında kanunname metni bulunmaktadır. Fakat bu kanunname, Selemiye sancağı kanunnamesi değildir. Burada bulunan Mora vilayeti kanunnamesi, muhtemelen arşiv idaresi tarafından defter ciltlenirken yanlışlıkla eklenmiştir. Defterin tahriri, 78. sayfasındaki kayıttan anlaşıldığına göre h. 980 yılının Zilhicce ayının ilk günlerinde bitirilmiştir. Bu durumda defter, 1573 yılının Nisan ayında tamamlanmıştır.

Mevcut defter 40x15 ebatlarındadır. Elimizde orijinal defterin fotokopi nüshası bulunduğundan kullanılan kâğıdın ve mürekkebin cinsi hakkında fikir sahibi değiliz.

Defter tutulurken belli bir düzen takip edilmiştir. Öncelikle Padişah haslarını, daha sonra ise hiyerarşik sıra ile Beylerbeyi, Sancakbeyi, Zaimler ve tımarlı sipahiler tasarruf ettikleri köy ve mezarlarla birlikte kaydedilmişlerdir. Bu vesileyle mufassal olan defterden aynı zamanda icmal kısmını oluşturan gelir bölüşümlerini de görmek mümkündür.

1. Tarihçe

Hama ve Humus şehirleri arasında bulunan Selemiye şehri, farklı şekillerde telaffuz edilmektedir. Şehrin adının Salamiya, Salamiya, el-Salami, Salamias veya Salaminias sözcüklerinden köken aldığı söylenmektedir.¹ Yakut el-Hamevî'ye göre ise şehrin adı, Mutfefike şehrinin tahrib edilmesi sırasında hayatta kalan yüz kişiye izafeten söylenen "Salam mia" sözünden gelmektedir.²

Selemiye, Palmira ile Irak'tan gelen yolun kavşağında olmasından dolayı önem arz etmektedir. İbn Hurdazbih Selemiye'den Rakka-Humus-Şam-Rusafe yolunun geçiş noktalarından biri olarak bahseder.³ Aynı zamanda hacıların Mekke'ye ulaşmak için kullandıkları Halep-Selemiye-Şam hattı önemli güzergâhlardan biri olarak kabul ediliyordu.⁴ Ayrıca orduların toplandığı bir ordugâh olma özelliğini uzun süre korudu.⁵

Hicretin 15. yılında İslam orduları tarafından ele geçirilen şehir, Humus Cündü'ne bağlı yerlerden biriydi. Abbasî iktidarı sırasında buraya yerleşen Abbasî soyundan kimseler tarafından şehir yeniden imar edildi ve sulama kanalları yapıldı. İlerleyen yıllarda Haşimî ailesinden kimselerin de şehre yerleştikleri rivayet edilmektedir.

Coğrafi olarak Hama, Humus ve Şam arasında olmasından dolayı, bu şehirlerdeki hadiselerden etkilendi. Suriye bölgesinde Humareveyh döneminde hâkimiyetini kuran Tolunoğlu Devleti,⁶ baş gösteren Karmatî isyanı neticesinde geri çekilmiş⁷, Yafa'ya kadar ilerleyen⁸ Karmatîler, bölgeyi denetim altına almışlardı. Abbasilerin Zikreveyh'i öldürmesiyle Karmatîlik siyaseten sona erdi⁹ fakat Zikreveyh'in mücadelesini oğulları sürdürdü. Zikreveyh'in oğullarından Yahya yeniden Tolunlu birliklerinin karşısına çıkmış ve savaş meydanında

¹ J. H. Kramers, "Selemiye", *İA*, Cilt: X, İstanbul, s. 419.

² Yakut el-Hamevî, *Mu'cemu'l-Buldân*, III, Beyrut, tsz., s. 272.

³ İbn Hurdazbih, *Yollar ve Ülkeler Kitabı*, (çev. Murat Ağarı), İstanbul 2008, s. 70.

⁴ Ali Sevim, *Suriye ve Filistin Selçukluları Tarihi*, Ankara 1983, s. 237.

⁵ Bu konu ile ilgili bkz. Ramazan Şeşen, *Salahaddin'den Baybars'a Eyyubiler-Memlûklar (1193-1260)*, İstanbul, 2007, s. 88, 115, 130, 135.

⁶ Ş. Altundağ, "Tolunlular", *İA*, Cilt: XII/1, s. 433

⁷ K. V. Zettersteen, "Zikreveyh b. Mihreveyh", *İA*, Cilt: XIII, İstanbul 1986, s. 564

⁸ E. Honingman, "Yafa", *İA*, XIII, İstanbul, 1986, s. 330

⁹ L. Masignon, "Karmatîler", *İA*, Cilt: VI, İstanbul 1977, s. 353.; Ayrıca bkz. Sabri Hizmetli, "Karmatîler", *DİA*, Cit: XXIV, İstanbul, 2001, s. 510-514

öldürülmüştü. Ancak Yahya'nın kardeşi Hüseyin önderliğindeki Karmatiler birçok şehri yağmalamaktan geri durmadı. Bu yağmaya uğrayan şehirlerden biri de Selemiye idi.¹⁰

Selemiye, İsmaililerin ve Karmatilerin imamet merkeziydi. Görüş ayrılıkları neticesinde Hamdan Karmat Selemiye ile bağlarını kopararak kendine bağlı daîleriyle ayrılmıştı. 902 yılında Karmatilerin Selemiye'ye yaptıkları baskın ve yağmadan bir yıl önce, durumun kendi aleyhine geliştiğini anlayan İsmailî imamı Ubeydullah, bir daha dönmek üzere şehri terk etti. Böylece Selemiye'deki İsmailî imamet merkezinden ayrılan Ubeydullah, ileride Fatimî devletini kurmaya muvaffak olabildi.¹¹

XI. yüzyılın sonunda şehirde Fatimîlerin himayesinde olan Halef b. Mul'ab adlı bir eşkıya reisi hüküm sürüyordu. Fakat sonraki yıllarda hâkimiyet sahasını Selçuklulara terk etmek zorunda kaldı. 1175 yılında Selahaddin Eyyubî tarafından Hama ve Humus ile birlikte Eyyubî devletinin eline geçti.¹² Yapılan taksimatta Selemiye şehri, sultanın yeğeni Takiyüddin'in iktalarından kabul edildi. Selahaddin öldüğü sırada Selemiye, Eyyubî emirlerinden II. Şirkuh'un denetimindeydi.¹³

Selahaddin'in ölümü üzerine Eyyubî melikleri arasında çekişme baş gösterdi ve bu durumdan etkilenen şehirlerden biri de Selemiye idi. Hama sahibi Mansur öldüğü sırada, bir oğlu Eyyubî meliklerinden el-Kamil'in diğer oğlu ise el-Muazzam'ın yanında bulunuyordu. Oğullardan Muzaffer sert mizaçlı biri olduğundan diğer oğul Nasır, halk tarafından istenen kişiydi. el-Muazzam yanında bulunan Nasır'ı, dört yüz bin dirhem karşılığında Hama idaresine gönderebileceği söyledi ve böylece Nasır Hama'ya gitti. Fakat söz verdiği parayı göndermeyince el-Muazzam, Hama üzerine bir sefer tertip etti. Şehri ele geçiremeyen el-Muazzam, yönünü Selemiye'ye çevirdi ve burayı işgal ederek şehrin gelirlerine el koyduğu gibi bir de vali atadı. Asıl amacı Hama'yı ele geçirmek olan el-Muazzam Selemiye'yi bu süre içinde merkez üssü gibi kullandı.¹⁴ Hama üzerindeki hâkimiyet mücadelesi daha sonra Eyyubî melikleri arasındaki görüşmelerle sonlandırıldı. Buna göre Selemiye Muzaffer'e, geri kalan yerler ise Nasır'a verildi.¹⁵

Muzaffer, 1223 yılında Selemiye kalesini tahkim ettirdi. 1230 yılında ise eski kale yıktırılarak yeni bir kalenin inşasına başlandı. Kale, çok sağlam bir şekilde yapıldığından "Şam'ın Mardini" diye adlandırıldı.¹⁶ Humus sahibi II. Şirkuh, Eyyubî meliklerinden Melikü's-Salih Şam'ı ele geçirince, karşı koyamayacağını anlayarak Selemiye'yi ve kalesini tahrip etti. Şehir halkını ise Humus dışında kurduğu bir mahalleye taşınmaya zorladı. Şehir halkı Şirkuh ölünceye kadar Selemiye'ye dönemedi.¹⁷

Memlukler zamanında idarî bakımdan Hama'ya bağlanan Selemiye, XIV. yüzyılda Şam ve çevresindeki hudut sahalarından biriydi.¹⁸ Memlukler devrinde Şam şehrinin kısa süreliğine

¹⁰ Saim Yılmaz, "Halife Müktefi Döneminde (289-295/902-908) Mısır ve Suriye'nin Yeniden Abbâsî Hakimiyeti Altına Alınması", *Sakarya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Cilt: 12, 2005, s. 79.

¹¹ Muzaffer Tan, "Erken Dönem İsmaililik ve Temel Görüşleri", *EKEV Akademi Dergisi*, Cilt: 13, Sayı: 39, Bahar 2009, s. 77-82.; Fatimî-Karmatî ilişkileri için bkz. Ali Avcu, "Fatimî-Karmatî İlişkisine Dair Mülâhazalar", *CÜ İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Cilt: XIII, Sayı: 2, 2009, s. 243-265.

¹² J. H. Kramers, "Selemiye", s. 420.

¹³ Ramazan Şeşen, *Salâhaddin Eyyübî ve Devri*, İstanbul 2000, s. 158, 218.

¹⁴ Mustafa Kılıç, "Âlim ve Devlet Adamı Olarak Eyyubî Meliki "el-Melikü'l-Muazzam" (576-624/1180-1227)", *CÜ İlahiyat Fakültesi Dergisi*, X/2, 2006, s. 357.

¹⁵ Ramazan Şeşen, *Salâhaddin'den Baybars'a Eyyubiler-Memluklar (1193-1260)*, İstanbul, 2007, s. 95.

¹⁶ R. Şeşen, *Salâhaddin'den Baybars'a Eyyubiler-Memluklar (1193-1260)*, s. 308-309.

¹⁷ R. Şeşen, *Salâhaddin'den Baybars'a Eyyubiler-Memluklar (1193-1260)*, s. 171.

¹⁸ J. H. Kramers, "Selemiye", s. 420.

Moğolların hâkimiyetine girdiği bir de savaşa tanıklık etti. Selemiye Savaşı adı verilen bu savaşta Gazan Han, Memluk birliklerini dağıttı fakat kalıcı olamadı.¹⁹

Selemiye, Yavuz Sultan Selim'in Mısır seferi sonucu Osmanlı topraklarına katıldı. İlk düzenlemede Şam (Arab) Beylerbeyliği'nin sınırları içinde kalan Selemiye, 1550 yılında teşkil edilen Haleb Beylerbeyliği'nin bir sancağı olarak teşkilatlandırıldı.²⁰ Bölgenin daha rahat yönetilebilmesi için sancak olarak teşkilatlandırılan Selemiye, çöllük arazisi ve dağ geçitlerinin olmasından dolayı, sıklıkla Arap eşkiyasının faaliyetine sahne oluyordu.²¹ 1579 yılında Trablus Beylerbeyliği kurulunca, buraya bağlandı. Bu zamanda Selemiye'nin denize bağlantısını Trablus iskelesi sağlıyordu.²²

İncelediğimiz deftere göre Selemiye sancağının Selemiye ve Ala adlı iki nahiyesi, 21'i Selemiye ve 37'si Ala'da olmak üzere toplam 58 köy bulunmaktaydı.

2. Nüfus

Osmanlı Devleti'nde XVI. yüzyılda bir bölgenin nüfusu hakkında kesin hesaplamalar yapılamamakla birlikte, tutulan tahrir defterleri yardımıyla nüfus yaklaşık olarak hesaplanabilmektedir. Bu hesaplamayı yapabilmek için ise tahrirlerdeki hane sayıları esas alınmaktadır. Fakat bir hanede kaç kişinin olduğu belli değildir. Zira hane olarak yazılanlar aslında vergi mükellefi olarak kabul edilen aile reisleridir. Diğer yandan tahrir defterlerinde mücerred olarak isimlendirilen bekâr erkekler, vergiden muaf tutulan kör ve pir-i fani gibi bireyleri işaret eden kayıtlar da bulunmaktadır. Bu sebepten bir hanede kaç kişinin yaşadığı tahmini bir katsayı kullanılarak nüfus hesaplamalarında kullanılmakta, mücerred, kör, pir-i fani gibi birey olarak kaydedilenler ise bunlara eklenmektedir. Ancak bu durum ayrı sorunsala sebep olur ki, bölgesel farklılıklara bağlı olarak farklı katsayıları esas almak icap eder²³. Ancak genel kabul, Barkan'ın bir hane karşılığı olarak ileri sürdüğü 5 rakamıdır. Biz de genel teamülden hareketle hane için 5 katsayısını esas alarak Selemiye'nin nüfusunu tahminî olarak hesaplamaya çalışacağız. XVI. yüzyılın ikinci yarısında Selemiye nahiyesinde bulunan köylerin hane ve mücerred sayıları Tablo-1'de, Ala nahiyesinde bulunan köylerin hane ve mücerred sayıları ise Tablo-2'de gösterilmiştir. Buna göre Selemiye nahiyesinde 751 hane ve 336 mücerred, Ala nahiyesinde ise 731 hane ve 138 mücerred bulunmaktadır.

Tablo 1: Selemiye Nahiyesi Köylerinde Hane ve Mücerred Sayıları

Köy Adı	Hane	Mücerred	İmam Hatip Müezzin	Muaf
Deyr Sevad	44	1		
Kesnun	25	5		
Kefer Da'i	30	5		
Zebadiye	8			
İsta Velid	30	10		
Nefs-i Selemiye	90	25		
İskenderun	12	3		
Tayyibe	125	92	4	4
Erek	120	43		2
<i>Cemaat-i Arab</i>	-			
Senihiye	158	137	9	5

¹⁹ Steven Runciman, *Haçlı Seferleri Tarihi*, III, (çev. Fikret İşıltan), Ankara 1992, s. 371.

²⁰ Enver Çakar, *XVI. Yüzyılda Haleb Sancağı (1516-1566)*, Elazığ 2003, s. 30-33.

²¹ Örnek olaylar için bkz. Mehtap Nasıroğlu, *Osmanlı Yönetiminde Hama (1516-1600)*, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Fırat Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Elazığ 2014, s. 28, 30.

²² Enver Çakar, *Doğu Akdeniz Sahilinde Bir Osmanlı Sancağı: Trablus (1516-1579)*, Ankara, 2012, s. 82, 89.

²³ Örnek kullanımlar için bkz. Nejat Göyünç, "Hâne", *DİA*, Cilt: XV, İstanbul, 1997, s. 552-553.

Lecune	-			
Kevkeb	10			
Temek	17	1		
Beza'a	9			
Merbakan	7			
Sem'lin	5	1		
Duveyr el-Harbi	17	3		
Dibe	19	2		
Kefrin	3	2		
Halyan	10	6		
Kerim	12			
Toplam	751	336	13	11

Tablo-1'e göre, Selemiyе nahiyesinde hane sayısı 100'ün üzerinde olan sadece 3 köy bulunuyordu. Bunlar içerisinde Senihiye 158 hane ve 137 mücerred nüfusıyla en kalabalık yerleşim yeri idi. Senihiye'yi 125 hane ve 92 mücerred ile Tayyibe ve 120 hane ve 43 mücerred ile Ereğ takip ediyordu. Bu zamanda Nefs-i Selemiyе'nin nüfusu ise 90 hane ve 25 mücerredden oluşuyordu. Selemiyе nahiyesindeki 4 köyün nüfusu 20 ile 50 hane arasında geriye kalan 13 köyün nüfusu ise 0 ile 20 hane arasındaydı. Nahiyede en az nüfusa sahip olan yer sadece 3 hane ve 2 mücerred nüfusıyla Kefrin köyü idi. Kefrin'i 5 hane ve 1 mücerredle Sem'lin takip ediyordu. Lecune köyü ise nüfusun kaydedilmediği yer olarak dikkat çekmektedir.

Selemiyе nahiyesinde bulunan toplam 751 hane, 5 katsayısı esas alındığında 3.755 kişiye tekabül etmektedir. Nahiyede bulunan İmam, hatip ve müezzinleri de hane kabul edersek, 65 kişi (13x5) daha eklemek gerekmektedir. Bir de bunlara fert olarak 336 mücerred ve 11 muaf kişi eklendiğinde, Selemiyе nahiyesinin toplam nüfusu 4.167 kişiden ibaret olmaktadır.

Tablo 2: Ala Nahiyesi Köylerinde Hane ve Mücerred Sayıları

Köy Adı	Hane	Mücerred
Kamhana	34	6
Kefer	49	13
Tel Dahil	5	5
İznit	16	3
Tayyibe eş-Şarkiye	17	5
Tel Beram	31	4
Masin	65	10
Tayyibetü'ş-Şimaliye	59	6
Afrikâ	9	3
el-Mezir'a	6	1
Nuknas	11	2
Sanura	8	2
Libad	2	
Ma'an	138	22
Duveyr Şeyb	18	7
Beytiyye	20	3
el-Tama	13	
Nalka	5	
Da'ib/D'ayn	4	
Duveyr eş-Şarki	20	5

Rakibe	16	4
'Ayrin	6	
Berzuli	13	
Savran	11	4
Celeb	12	1
Bezce	17	2
Ma'rşahur	25	5
Mantal	12	3
Natma	25	2
Kanariye	7	
Kabanice	5	
Nahl	18	2
Mudis	14	3
Fan	2	
Bimtac	4	1
Keslun	11	4
D'areyn	3	
Toplam	731	128

Tablo-2'ye göre Ala nahiyesinde nüfusu 100 haneyi geçen sadece bir köy bulunuyordu. Bu zamanda Ma'an köyünün nüfusu 138 hane ve 22 mücerredten oluşuyordu. Masin, Tayyibetü's-Şimaliye ve Kefer köyleri de diğer köyler içerisinde fazla nüfusa sahip yerler olarak görülmektedir. Masin 65 hane 10 mücerred, Tayyibetü's-Şimaliye 59 hane 6 mücerred ve Kefer 49 hane 13 mücerred nüfusa sahipti. Bunlar dışında Ala nahiyesinde nüfusu 20 hane ve üzeri olan altı köy daha bulunuyordu. Geriye kalan 25 köyün nüfusu ise 20 haneden azdı. Nahiyedeki en az nüfuslu yerler 2 hane ile Fan ve Libad köyleri idi. Bu köyleri 3 haneli D'areyn, 4 haneli Da'ib, 4 hane ve 1 mücerredli Bimtac ve 5 haneli Kabanice ve Nalka köyleri izlemekteydi.

Ala nahiyesinin bu zamandaki toplam hane nüfusu, her hane 5 kişiden oluşmak üzere, 3.655 kişiden ibaretti. Bu nüfusa 128 kişiden oluşan mücerred nüfus eklendiğinde 3.783 kişi olmaktadır.

Selemiyeye ve Ala nahiyeleri XVI. yüzyılın ikinci yarısında toplam 7.950 kişiden ibaret bir nüfusa sahipti. Bu nüfusa sancakta görev yapan memurlar, kolluk kuvvetleri ve ehl-i ilmden tahminen 150 kişi (30 hane) eklenirse, sancağın tahminî nüfusu 8.100 kişi olmaktadır.

3. İktisadi Durum ve Gelir Kaynakları

Sanayi Devrimi öncesi bütün devletlerde olduğu gibi Osmanlı Devleti'nde de iktisadî faaliyetler genel olarak toprağa dayalıydı. Hâkim olunan toprakların işletilmesi devletlerin devamlığı için oldukça önemli ve gerekliydi. İktisadî faaliyetlerin bizzat devlet tarafından şekillendirildiği Osmanlı Devleti'nde²⁴, imar görmüş yerlerin mülkiyet hakkı şahıslarda olmak kaydıyla, bütün araziler devletindi.²⁵ Mülk olarak kaydedilmiş araziler dışındaki bütün yerler, reayaya işletilmesi koşuluyla dağıtılıyordu. Çiftlik adı verilen ve bir köylü ailesini geçindirebilecek büyüklükteki bu araziler, devletin işleyişinin ana unsurlarından biriydi.

²⁴ Özer Ergenç, *XVI. Yüzyılda Ankara ve Konya*, Ankara, 1995, s. 109.

²⁵ Mustafa Akdağ, "Osmanlı Müesseseleri Hakkında Notlar", *DTCFD*, XIII/1-2, 1995, s. 41-42.

Çiftlik, sonraları büyük ziraî işletme ve malikâne olarak karşımıza çıksa da temelde bir çift öküzle sürülebilecek arazileri tanımlamak için kullanılıyordu²⁶. Reaya tasarruf ettiği Çiftlik karşılığında devlete çift resmi denilen bir vergi vermekle mükellefti. Osmanlı Devleti'nde reayadan talep edilen çift resmi, bölgeden bölgeye farklı miktarlarda tahsil edilmiştir.²⁷ 20-60 akçe arasında bir miktar aralığı olan çift resmi, Selemiyе'de 40 akçe olarak alınıyordu.

Tablo 3: Selemiyе Nahiyesinde Çift ve Bennak Sayıları

Köy Adı	Çift	Bennak
Deyr Sevad	-	-
Kesnun	25	6
Kefer Da'i	16	10
Zebadiye	-	-
İsta Velid	20	15
Nefs-i Selemiyе	40	50
İskenderun	12	5
Tayyibe	-	-
Erek	-	-
<i>Cemaat-i Arab</i>	-	-
Senihiye	-	-
Lecune	-	-
Kevkeb	6	4
Temek	15	5
Beza'a	-	-
Merbakan	-	-
Sem'lin	8	
Duveyr el-Harbi	15	2
Dibe	15	4
Kefrin	4	
Halyan	7	2
Kerim	-	-
Toplam	183	103

Evli olmayan fakat kendi kazançlarını sağlayacak kabiliyetteki bekar erkekler, mücerred olarak adlandırılıyor ve kazançları üzerinden resm-i mücerred adıyla 6 akçelik bir vergi ödüyorlardı. Bennaklar ise evli, çiftliği olmayan fakat nim-çiftten az bir araziye tasarruf eden kişilerdi. Selemiyе sancağında bu statüdeki kişilerden talep edilen vergi miktarı 12 akçe idi.

Tablo4: Ala Nahiyesinde Çift ve Bennak Sayıları

Köy Adı	Çift	Bennak
Kamhana	17	20

²⁶ Ünal Taşkın, "1540 (h. 947) Tarihli Kanunnamelere Göre Musul, Amid ve Erzurum Sancaklarında Ziraî Gelirlerin Mukayeseli Tahlili", *Turkish Studies, International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, Volume: 2/2, Spring, S. 2, (Ed. Prof. Dr. Gürer Gülsevin- Dr. Mehmet Dursun Erdem), s. 634.

²⁷ Devletin muhtelif yerlerinde tahsil edilen resm-i çift miktarları için bkz. Ziya Karamursal, *Osmanlı Mali Tarihi Hakkında Tetkikler*, Ankara 1999, s. 168.; Feridun Emecen, "Çift Resmi", *DİA*, Cilt: VIII, İstanbul, 1993, s. 310.; Ömer Lütfi Barkan, *XV ve XVI inci Asırlarda Osmanlı İmparatorluğunda Ziraî Ekonominin Hukuki ve Mali Esasları Kanunlar I*, İstanbul 1943, s. 327.; Neşet Çağatay, "Osmanlı İmparatorluğunda Re'ayadan Alınan Vergi ve Resimler", *AÜDTCFD*, Cilt: V, Ankara, 1947, s. 483-51.; Halil İncalcık, "Osmanlılarda Raiyyet Rüşümü", *Belleten*, Cilt: XXIII, Sayı: 92, 1959, s. 575-610.

Kefer	25	25
Tel Dahil	8	2
İzmit	16	-
Tayyibe eş-Şarkiye	17	-
Tel Beram	24	16
Masin	42	26
Tayyibetü'ş-Şimaliye	48	12
Afrikâ	8	2
el-Mezir'a	6	-
Nuknas	8	3
Sanura	9	2
Libad	-	-
Ma'an	41	21
Duveyr Şeyb	12	10
Beytiyye	15	5
el-Tama	-	-
Nalka	-	-
Da'ib/D'ayn	-	-
Duveyr eş-Şarki	19	9
Rakibe	13	3
'Ayrin	-	-
Berzuli	-	-
Savran	12	3
Celeb	7	2
Bezce	15	2
Ma'rşahur	20	5
Mantal	8	4
Natma	24	10
Kanariye	-	-
Kabanice	6	1
Nahl	20	3
Mudis	15	4
Fan	3	-
Bimtac	5	-
Keslun	8	6
D'areyn	3	-
Toplam	474	196

Selemiye sancağının iktisadi faaliyetleri genel anlamda tarım ve hayvancılıktan ibaretti. Sancak genelinde ekimi en çok yapılan ürünler, arpa ve buğday idi. Bunların yanı sıra sayfi adı verilen yazlık sebzeler de üretim kalemleri arasında yer alıyordu. Yine muhtelif yerlerde zeytin, incir, hurma, nar, bostan ürünleri ve üzüm yetiştiriciliği de yapılmaktaydı.²⁸ Üretilen bu ürünler üzerinden devlet öşür adı altında bir vergi tahsil ederdi. Genel anlamda onda birlik miktarı ifade eden öşür²⁹, toprağın verimliliğine, ürünün cinsine ve bölgesel teamüllere göre de alınabilirdi.³⁰ Bu durumda her sancak için farklı miktarlarda alınabildiği gibi aynı sancağa tabi köylerde bile

²⁸ BOA, TD, 524, s. 9, 18, 19, 21, 28, 30, 31, 32.

²⁹ A. Grohmann, "Öşür", *İA*, Cilt: IX, s. 482.

³⁰ Ömer Lütfi Barkan, "Öşür", *İA*, IX, s. 485.

değişik oranlarda tahsil edilebilirdi. Selemiyе sancağında tarımsal üretimden talep edilen öşrün miktarı genel itibarıyla beşte birdi. Ancak sancağın muhtelif yerlerinde altıda bir, yedide bir ve sekizde bir oranlarında da tahsil edilmiştir.³¹ Sancakta üretilen tahılın öğütülerek un haline getirilmesinde kullanılan değirmenler ile boyaların üretildiği boyahane ise sınai tesis olarak değerlendirilebilir. Dolayısıyla buralardan da vergi tahsili yoluna gidilmiştir. Resm-i asiyab veya resm-i tahun olarak da bilinen değirmen resmi, tam yıl çalışan değirmenlerin her taşı için 60 akçe, yarım yıl çalışan değirmenlerin her taşı için ise 30 akçeydi.³² Selemiyе sancağında İsta Velid, Kamhana ve Nefs-i Selemiyе köylerinde kayıt altına alınmış değirmenler sırasıyla 6.000, 2.400 ve 1.000 akçelik gelire sahipti. Bunlardan Kamhana köyündeki değirmenin 3 taş, Nefs-i Selemiyе'deki değirmen ise 1 bab olarak kaydedilmiştir.³³ Bu zamanda Tayyibetü'ş-Şimaliyе'deki boyahane ise 3.000 akçe gelir bırakıyordu.³⁴ Hayvancılık ise daha ziyade küçükbaş hayvanlarla temsil ediliyordu. Tahrir kayıtlarından anladığımız kadarıyla yaygın olarak koyun-keçi (ağnam-ma'ze) yetiştiriciliğinin yanı sıra muhtelif köylerde arıcılık (nahl) faaliyeti de görülmekteydi. Üretime dönük hayvancılık faaliyetleri de vergilendirmeye tabi idi. Koyun ve keçi yetiştiriciliği yapanlar resm-i ma'ze veya adet-i ağnam olarak kaydedilen bir ödeme yaparlardı. Yine arıcılık faaliyeti ve bal üretimi resm-i nahl adı altında vergilendiriliyordu.

Bunlar dışında Selemiyе sancağında muhtelif av sahaları bulunuyordu. Bu avlaklarda devekuşu ve ceylan gibi hayvanlar avlanıyor, bunların deri ve tüyleri gelir kaynağı teşkil ediyordu. Sancağın Tayyibe, Erek ve Senihiye köyleri avlakların bulunduğu yerlerdi. Bu köylerde avlanan hayvanların yedide biri veya yedide bir ederi vergi olarak veriliyordu. Devekuşu avcıları ise, avladıkları devekuşlarının yedi aylık yeleklerinin (tüyelerinin) üç aylığını miriye verir, dört aylığını ise kendileri alırdı.³⁵

Az da olsa ticari faaliyetlerin görüldüğü Selemiyе sancağında, tamga-yı devabb ve bac-ı noktabaşı olarak kaydedilen gelirlere de tesadüf edilmektedir. Pazarda satılmak için getirilen ürünlerden satış bedeli olarak tahsil edilen bac-ı noktabaşı, deve yükünden dört, katır ve eşek yükünden bir pare miktarında alınıyordu. Tayyibe köyündeki noktabaşı geliri 2.000, Erek köyündeki noktabaşı geliri 1.500 ve Senihiye köyündeki noktabaşı geliri 2.000 akçe idi. Pazarda hayvan alım satımı yapıldığı takdirde satanlardan iki, satın alanlardan ise iki olmak üzere toplam dört pare tamga-yı devabb tahsil ediliyordu.³⁶

Diğer yandan Senihiye ve Erek köylerinde bulunan Tuzlalar, Nefs-i Selemiyе'deki hamam, arizi vergilerden olan badiheva, adet-i deştbanı, resm-i arus ve şahıslardan alınan tapu resmi, resm-i mera ile adet-i ırgadiye sancak gelirleri arasında yer alıyordu.

4. Sancak Gelirlerinin Bölüşümü

Osmanlı Devleti'nde vakıf ve mülk olarak kaydedilen yerler dışındaki ekilebilir araziler mirî yani devletin sayılıyordu. Bu topraklardan elde edilen gelirler, devlet görevlilerine, maaşları karşılığı dağıtılıyordu. Dirlik veya Tımar adı verilen bu uygulamada, topraklar belirli gelir dilimlerine göre ayrılıyor has, zeamet ve tımar olmak üzere üç şekilde tevcih ediliyordu.³⁷ İncelediğimiz defterdeki verilerden hareketle Selemiyе sancağı gelirlerinin dağılımı Grafik-1'de gösterilmiştir.

³¹ BOA, TD, 524, s. 12, 30, 31, 50, 51.

³² Ünal Taşkın, *Osmanlı İdaresinde Safed (1516-1600)*, Elazığ 2011, s. 155-156.

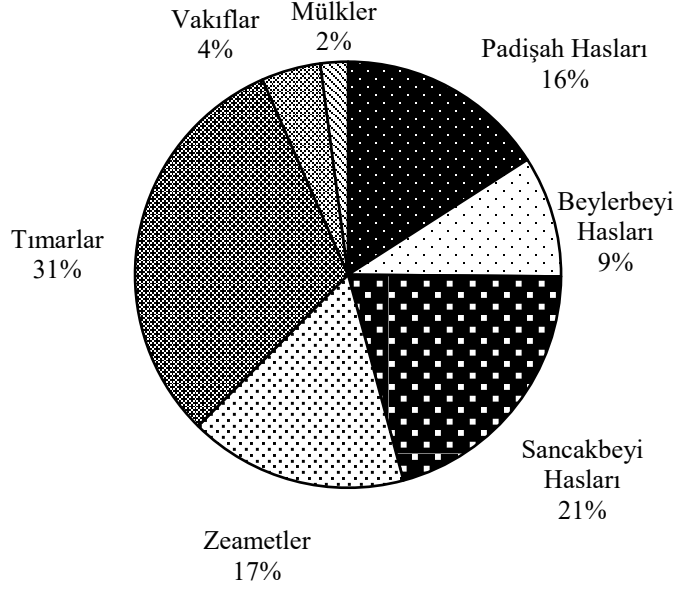
³³ BOA, TD, 524, s. 19, 28.

³⁴ BOA, TD, 524, s. 50.

³⁵ BOA, TD, 524, s. 30, 31.

³⁶ BOA, TD, 524, s. 30, 31, 33.

³⁷ Ünal Taşkın, "Osmanlı Hâkimiyetinin İlk Yıllarında Filistin'de Tımar Sistemi (Gazze ve Kudüs Sancakları Örneği)", *Ekev Akademi Dergisi*, Cilt: 17, Sayı: 56, 2013, s. 41.

Grafik 1: Selemiyе Sancağı Gelirlerinin Dağılımı

Grafik-1'e göre sancak genelinde elde edilen gelirlerin büyük bir kısmı haslara ayrılmıştır. Sancak gelirinin % 46'sını oluşturan hasların % 16'sı padişahın (163.400), % 9'u Halep beylerbeyinin (94.500) ve % 21'i ise Selemiyе sancakbeyi Nimetullah'ın hissesini (212.260) oluşturmaktadır. Sancak genelinde tasarruf edilen ve % 31'lik (318.100) gelir dilimine tekabül eden toplam 60 adet tımarın 18'i tezkireli, 42'si tezkiresiz tımarlardan oluşmaktaydı. Zeametlerin toplam gelir içindeki yeri ise % 17 kadardı (170.500). Bunlara ek olarak Selemiyе sancağında toplamda 67.492 akçelik gelir ve % 6'lık orana sahip olan vakıf ve mülkler de bulunmaktaydı. Selemiyе sancağında bu zamanda tasarrufta bulunan zaim ve tımarlılar aşağıda Tablo-5' verilmiştir.

Tablo 5: Selemiyе Sancağı Zaimleri ve Tımarlıları

Zaim Adı	Tımarlı Adı
Süleyman Bey Miralay-ı Selemiyе	Mehmed Çavuş ve Kasım
Balaban Ahmed	Yahya b. Abdulvehhab
İlyas	Ferec ve Mehmed Çavuş
Abdulvehhab Bey	İbrahim
Nureddin Bey ve Nasıreddin	Yusuf Çerisürücü
Mustafa	Mehmed
Mehmed b. İlyas	Zahir
	Arslan
	Abdu
	Süleyman b. Mehmed Katib-i Defter
	Yusuf Miralem
	Bayezid Çeribaşı
	Mustafa Merhum Karaca Efendi

	Hüseyin Çeribaşı ve Mehmed b. Yunus
	Hüseyin
	Ahmed ve Muslihiddin
	İnan ve Receb
	Hafid b. Hasan ve Rüstem
	Mehmed ve İsmail
	Mehmed
	Ali b. Mirza
	Yusuf
	Mehmed ve Yusuf Seyyid Ahmed
	Rüstem
	Ahmed, Oğuz, Bekir, Yusuf b. Abdullah
	Mehmed b. Mustafa ve Hasan
	Mustafa ve Ahmed b. Ali
	Cafer b. Sevindik
	Murtaza
	Afif
	Osman
	Ali Çavuş-ı Alay
	Beyzi
	Mehmed b. Kasım
	Mehmed b. Ahmed
	Abdulkadir
	Ahmed
	Behram, Ali, Vefa
	Mustafa, Murtaza, Mehmed
	Yusuf b. Abdullah
	Mustafa v. Hasan, Ömer b. Ali, Yunus Çavuş

SONUÇ

Yavuz Sultan Selim Mısır Seferi vesilesiyle Osmanlı topraklarına katılan Selemiye, iç bölgede kalmış, küçük bir yerleşim yeri görünümündedir. Çevresinde Hama ve Humus gibi iki büyük yerleşim bulunan Selemiye, bu merkezlerin bağlantısını sağlayan yolların üzerindedir.

Çift hane sisteminin uygulandığı sancakta, daha ziyade tarım ve hayvancılık faaliyet alanı bulunmuştur. Ticari ve sınai tesislerin oldukça az olduğu sancakta dikkate değer av sahalarının olduğunu söyleyebiliriz. Etrafındaki büyük yerleşim yerlerinin gölgesinde kalmış, nüfus ve iktisadi olarak küçük bir yerleşim yeri olmaktan öteye geçememiştir.

KAYNAKÇA

Arşiv Kaynakları

BOA, *TD*, 524.

Tetkik Eserler

Akdağ, Mustafa, “Osmanlı Müesseseleri Hakkında Notlar”, *DTCFD*, Cilt: XIII, Sayı: 1-2, 1995, s. 27-51.

Altundağ, Ş., “Tolunlular”, *İA*, Vilt: XII, Sayı: 1, s. 430-439.

Avcu, Ali, “Fatimî-Karmatî İlişkisine Dair Mülâhazalar”, *CÜ İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Cilt: XIII, Sayı: 2, 2009, s. 243-265.

Barkan, Ömer Lütfi, “Öşür”, *İA*, Cilt: IX, s. 485488.

Barkan, Ömer Lütfi, *XV ve XVI inci Asırlarda Osmanlı İmparatorluğunda Zirai Ekonominin Hukuki ve Malî Esasları Kanunlar I*, İstanbul 1943.

Çağatay, Neşet, “Osmanlı İmparatorluğunda Re’ayadan Alınan Vergi ve Resimler”, *AÜDTCFD*, Cilt: V, 1947, s. 483-511.

Çakar, Enver, *Doğu Akdeniz Sahilinde Bir Osmanlı Sancağı: Trablus (1516-1579)*, Ankara, 2012.

Çakar, Enver, *XVI. Yüzyılda Halep Sancağı (1516-1566)*, Elazığ, 2003.

Emecen, Feridun, “Çift Resmi”, *DİA*, Cilt: VIII, İstanbul, 1993, s. 309-310.

Ergenç, Özer, *XVI. Yüzyılda Ankara ve Konya*, Ankara, 1995.

Göyünç, Nejat, “Hâne”, *DİA*, Cilt: XV, İstanbul, 1997, s. 552-553.

Grohmann, A., “Öşür”, *İA*, Cilt: IX, s. 482-485.

Hizmetli, Sabri, “Karmatiler”, *DİA*, Cilt: XXIV, İstanbul, 2001, s. 510-514

Honingman, E., “Yafa”, *İA*, Cilt: XIII, İstanbul, 1986, s. 330

İbn hurdazbih, *Yollar ve Ülkeler Kitabı*, (çev. Murat Ağarı), İstanbul, 2008.

İnalçık, Halil, “Osmanlılarda Raiyyet Rüsümü”, *Belleten*, Cilt: XXIII, Sayı: 92, Ankara, 1959, s. 575-610.

Karamursal, Ziya, *Osmanlı Mali Tarihi Hakkında Tetkikler*, Ankara, 1999.

Kılıç, Mustafa, “Âlim ve Devlet Adamı Olarak Eyyubî Meliki “el-Melikü’l-Muazzam” (576-624/1180-1227)”, *CÜ İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Cilt: X, Sayı: 2, 2006, s. 343-361.

Kramers, J. H., “Selemiyeye”, *İA*, Cilt: X, İstanbul, s. 419.

Massignon, L., “Karmatiler”, *İA*, Cilt: VI, İstanbul, 1977, s. 352-359.

Nasıroğlu, Mehtap, *Osmanlı Yönetiminde Hama (1516-1600)*, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Fırat Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Elazığ, 2014.

Runciman, Steven, *Haçlı Seferleri Tarihi*, III, (çev. Fikret İşıltan), Ankara, 1992.

Sevim, Ali, *Suriye ve Filistin Selçukluları Tarihi*, Ankara, 1983.

Şeşen, Ramazan, *Salâhaddin Eyyübî ve Devri*, İstanbul, 2000.

Şeşen, Ramazan, *Salahaddin'den Baybars'a Eyyubiler-Memluklar (1193-1260)*, İstanbul, 2007.

Tan, Muzaffer, “Erken Dönem İsmaililik ve Temel Görüşleri”, *EKEV Akademi Dergisi*, Cilt: 13, Sayı: 39, Bahar 2009, s. 73-86.

Taşkın, Ünal, “1540 (h. 947) Tarihli Kanunnamelere Göre Musul, Amid ve Erzurum Sancaklarında Zirai Gelirlerin Mukayeseli Tahlihi”, *Turkish Studies, International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, Volume: 2/2, Spring, S. 2, (Ed. Prof. Dr. Gürer Gülsevin- Dr. Mehmet Dursun Erdem), s. 632-653.

Taşkın, Ünal, “Osmanlı Hâkimiyetinin İlk Yıllarında Filistin’de Timar Sistemi (Gazze ve Kudüs Sancakları Örneği)”, *Ekev Akademi Dergisi*, Cilt: 17, Sayı: 56, 2013, s. 39-54.

Taşkın, Ünal, *Osmanlı İdaresinde Safed (1516-1600)*, Elazığ, 2011.

Yakut el-hamevî, *Mu'cemu'l-Buldân*, III, Beyrut, tsz.

Yılmaz, Saim, “Halife Müktefi Döneminde (289-295/902-908) Mısır ve Suriye'nin Yeniden Abbâsî Hakimiyeti Altına Alınması”, *Sakarya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Cilt: 12, 2005, s. 71-100.

ZETTERSTEEN, K. V., “Zikreveyh b. Mihreveyh”, *İA*, Cilt: XIII, İstanbul, s. 19.